

İSLAM'IN İLİM VE EĞİTİME BAKIŞI

Bismillâhirrahmânirrahîm

Aziz ve muhterem Müslümanlar!

Allah'ın selamı, rahmeti, bereketi, ihsanı ikramı eltâfı şu mübarek Ramazan gününde şu mübarek mecliste cümlenizin üzerine olsun. Allahu Teâlâ hazretleri saadet-i dâreyne cümlenizi nâil eylesin. Bizi müslüman yaratan, müslüman yaşatan, İslâm'ın şuuruna erdiren, bugünlere yetiştiren, Ramazan'a kavuşturan Allahu Teâlâ hazretlerine verdiği sonsuz nimetlerden, saymaktan âciz olduğumuz izzetlerden dolayı âcizane hamd ü senâ eyleriz.

Efendimiz, rehberimiz, numune-i imtisâlimiz, başımızın tacı, gözümüzün nuru, gönlümüzün sürûru, her şeyimiz, Peygamberimiz Muhammed-i Mustafâ hazretlerine salât u selâm, tahiyât ve ihtiramâtımızı arz eyleriz. Onun cümle âl'ine, pâk ashâbına ve etbâına, ahbâbına, sâir enbiyâ ve mürselînin cümlesinin ve cümle evliyâullah ve mukarrebînin ruhlarına; bilhassa İstanbul beldemizde metfun bulunan Yûşâ *aleyhisselam* gibi enbiyânın; evliyâullahın, sahâbe-i kirâmın, mücahidlerin, şehidlerin; bu beldenin mânevî

sahiplerinin ruhlarına; bu beldeyi her birisi ehlullah, cündullah olan mücahidler ile fet-hetmiş olan Fatih Sultan Muhammed Han haz-retlerine; içinde, avlusunda cennet misâli bir manzara ile oturup ilim müzâkeresi yapmaya muvaffak olduğumuz şu mübarek mâbedi inşa etmiş olan ârif, kâmil, edîb, şair padişah Sul-tan Ahmed Han hazretlerine ve sâir İslâm büyüklerine; cümle mü'minîn ve mü'minâta ve sâilihler dualarımızı, şükranlarımızı, ni-yazlarımızı arz ederiz. Allahu Teâlâ hazretleri cümlesinin mesailerini meşkûr eylesin. Mekânlarını cennet eylesin. Bizleri de cen-nette onlara komşu eylesin. Bu mübarek aziz cemaatin karşısında konuşma şerefi lütfettik-leri için şükranlarımızı arz ederiz.

Bu fuar, İslâm âlemi için müslümanlar için zâirler, ziyaretçiler için hayırlı, verimli ve feyizli olsun.

Bu fuar dün açıldı, bugün konuşma bana nasip oldu.

a. İslam ve İlim

Fuarın mânasına uygun olarak İslâm'da ilim, İslâm ve ilim; bunların arasındaki bağ-lantı ve birbirlerinde ne miktar bulunduğu meselesi üzerinde size bilgi vereceğim. Ko-

nuşmam, ilim denilen şerefli varlığın İslâm'daki yeri, mevkii, ehemmiyeti üzerinde bazı bilgiler vermek sûretinde cereyan edecek.

İslâm'ın ilme bakış tarzını ve İslâm dini nazarında ilmin değerini iyi anlamak ve anlatmak için İslâm'ı öbür dinlerden ayıran bazı özellikleri mutlaka önceden söylemem lazım.

“Dünyada pek çok din var, İslâm da onlardan birisi...”

Hayır! İslâm tek ve yegâne din; hiç de ötekilere benzemez!

İslâm'la ilmin münasebetini anlamak için mutlaka İslâm'ın yapısı hakkında bilgi sahibi olmamız lazım. İslâm'ın zihniyetini, özelliklerini belirtmek lazım. Önce şunu çok katî olarak üstüne bastıra bastıra ifade etmemiz lazım gelir ki İslâm'ın asıl gayesi ve hedefi kullara Allahu Teâlâ hazretlerini tanıtmak ve kulluk vazifelerini öğretmektir. Bundan büyük şerefli iş olmaz. İslâm'ın asıl işi budur.

İnsanlar Hz. Âdem atamız *aleyhisselam*'dan zamanımıza kadar ve zamanımızda, yirminci yüzyılın ilmine rağmen Allah diye mâbud diye gayrullaha taptılar. Yanlış yollara saptılar. İslâm her zaman ve her mekânda, o

zamandan bu zamana kadar Allah'ı kulların nasıl bilmesi gerekiyorsa o tarzda bilmeyi ve kulların Rablerine nasıl kulluk etmesi gerektiğini öğretmeyi esas almıştır. Hz. Âdem *aleyhisselam*'ın öğrettiği de İslâm'dır. Hz. İbrahim *aleyhisselam*'ın öğrettiği de İslâm'dır. Hz. Musa *aleyhisselam*'ın öğrettiği de İslâm'dır. Hz. İsa *aleyhisselam*'ın öğrettiği de İslâm'dır. Hz. Muhammed *aleyhi's-salât u ve's-selâm* hazretlerinin de öğrettiği İslâm'dır. Ama İslâm, Peygamber Efendimiz tarafından en eksiksiz, en tam, en bozulmadan, tahrifâta uğramadan insanlığa ulaştırılmıştır. İlmin vasıtaları geliştiği için, ilim vasatı sağlam kurulduğu, sağlam temeller üzerine kurulduğu için Allah indinde yegâne din olan İslâm'ı en güzel anlatan Efendimiz *salallahu aleyhi ve sellem* hazretleridir.

Asıl iş ve gaye, hayatın gayesi, dünyanın yaratılışının hikmeti Allah'ı bilmek olduğu için İslâm'da her şey bu gayeye uygunluğu nispetinde, paralelliği nispetinde değer kazanır veya değerden pat diye düşer. Değer ona göre ölçülür.

İlim kıymetli mi kıymetsiz mi? Lüzumsuz dalkavukluğa lüzum yok: İlim Allah'ın varlığı-

na hizmet ediyorsa, kullara Allah'ı göstermeye yardımcı oluyorsa faydalıdır.

İslâm'ın ikinci özelliği!

“İnsanoğlunun yaratıldığı zamandan bugüne kadar sahip olduğu kültür birikimleri içinde müesseseler arasında bir de din denilen müessese vardır, İslâm odur.”

Hayır!

“Sosyal pek çok müessesenin arasında İslâm'da bir müessesedir.”

Hayır! İslâm her şeydir. İslâm hayattır. İslâm hayatın içinde bulunan her faaliyet ile ilgilidir. Savaşla ilgilidir, sulhla ilgilidir. Fertle ilgilidir, cemiyetle ilgilidir. Bedenle ilgilidir, ruhla ilgilidir. Maddeyle ilgilidir, mânevîyatla ilgilidir. Dünya ile ilgilidir, âhiretle ilgilidir... İslâm'ı hiçbir yerden ayıramazsınız. Hava gibi, ışık gibi İslâm her yerdedir.

İlim denilen bir sosyal müesseseden İslâm uzak olur mu? Ayrı olur mu? İlim hakkında hüküm vermeden durur mu? İlimle İslâm ilgisiz olur mu?.. Mümkün değil. Çünkü İslâm hayattır. Hayatta ne varsa o da olacak. Hayat ve ba'de'l-hayattır!

İslâm'ın üçüncü özelliği!

“Dinler insanlara mâneviyatını takviye etmeyi, güzel ahlâkı öğretir. Âhîret saadetini kazanmasını sağlar. Uhrevî bir iştir.”

Hayır! İslâm aynı zamanda dünya işine de önem verir. Dünyanın her şeyiyle de ilgilenir.

b. İslam Hayatı ve Nesli Korumayı Esas Alır

Dinimizin fıkıh kitaplarımızda yazılan bütün ahkâm-ı şer’iye toplasanız, hûlasâsını çıkartsanız, esansını meydana getirseniz, kaymağını ortaya koysanız çok ana hedeflerle üç beş kelimeyle söylemek gerekse dünyaya yönelik hedefleri şunlardır:

1.İslâm, hayatı korumayı hedef alır. Öldürmek onun için haramdır. İnsanın kendi vücudunu hor kullanması onun için yasaktır. Sıhhatine zarar vereceği içkiyi, afyonu vs. suiistimali yapması ondan yasaktır. Hayat İslâm’ın tutup kaldırmaya çalıştığı koruyup kollamaya çalıştığı bir şeydir. Dünyaya aittir.

2.Hayatın devamının gereği olan nesli korumak. Nesli korumak, insan neslinin devamını sağlamak İslâm’ın hedeflerinden biridir. Onun için evlilik ibadettir. Onun için evlat yetiştirmek cihad gibidir. Onun için cennet annenin ayağı altındadır. Hep bildiğiniz

şeyler. Nesli korumak İslâm'ın ana hedeflerindendir. Nesli dejenere etmeme, nesli kesmemek, nesli yok etmemek, nesle mâni olmamak; bilakis nesli bir nadide çiçek gibi yetiştirmek geliştirmek.

3. Hayret edilecek bir şeydir, belki ilk duyanlar hayret edecek: İslâm malın korunmasını da hedef almıştır. Hayret edersiniz. Efendimiz buyuruyor ki; “Bir kimse dağ başında eşkiyâ tarafından çevrilse, ‘Ver paranı, malını!’ deseler; bu da ‘Vermiyorum.’ dese, mücadele etseler, öldürülse malı için, malını korumak için öldürülen o kişi şehiddir.” Böyle buyuruyor Peygamber Efendimiz.

Bir insan “Bu mal benimdir.” diye kendi elindeki kendi malı mülkü tahrip edemez. İslâm, yakasına yapışır: “Bu malı niye tahrip ettin?” İslâm'da zarar yoktur, mukabele bi'l-zarar yoktur.

“Falanca kimse bana zarar verdi. Ben ona kızıyorum. O benim harmanımı yaktı. Bende onun harmanını yakarım.”

Yakamazsın. Mala zarar veremezsin. Gidersin hâkime kadiya sorarsın. Talep edersin cezasını. Ama sen kendin yapamazsın.

4.İslâm ruhun ve imanın korumasını tabii hedef almıştır. Ruhun gıdalanması için. Ruhun yaşaması için. Kalbin hayatının gelişmesi için elbette tedbirleri vardır.

5.Nihayet İslâm aklın korunmasını ana hedef almıştır, aklın korunması! Onun için içki yasaktır. Niye? Aklı alıp götürüyor. Muvâkaten de olsa aklı alıp götürdüğünden içki yasak. Afyon yasaktır. Esrar yasaktır. Marihuana yasaktır. Haşhaş yasaktır. Ne dersiniz. Aklınızı ne götürüyorsa o yasaktır. O halde İslâm aynı zamanda dünya dinidir. Yanlız âhiret dini değil, aynı zamanda dünya dinidir. Elbette ilimle ilgilenecek. Elbette hayatın gelişmesi için yükselmesi için insanlığın telakkisi için kurulmuş olan ilim müessesesiyle elbet ilgilenecek İslâm. İslâm'ın elbette içinde. Elbette bütün gücüyle desteklediği, alkışladığı bir şey.

İslâm akla büyük önem vermiştir, dedim. Bugün pek çok kimse akılcıdır. Aklı sevdiğinden, aklın birtakım faziletlerini gördüğünden felsefeyi sever, filozofları sever, biraz akıllı uslu konuşuyor gibi görünen insanları sever. Ama İslâm aklı methetmiştir ama o kadar da yüz vermemiştir. Ölçüsünü çizmiştir. İstika-

metini göstermiştir. Bir akıl ki yüzbinlerce insanın öldürülmesinde şeytanî çalışıyor, kıymeti var mı? Hayır. Bir akıl ki bütün suçlarını örtüp saklamaya çalışıyor, kıymeti var mı? Hayır. Aklında âlet olarak kıymeti var. Kullanış istikametine göre değeri veya zararı var.

Efendimiz söylemeseydi biz ne dediğini bilemezdik. Peygamber Efendimiz bildirdiği için naklediyoruz. Peygamber Efendimiz bir hadîs-i şerîfinde buyurmuş:

Allahu Teâlâ hazretleri akılı yarattığı zaman ona dedi ki;

«لَمَّا خَلَقَ اللهُ الْعَقْلَ قَالَ لَهُ: «أَقْبِلْ»، فَأَقْبَلَ؛ ثُمَّ قَالَ لَهُ: «أَدْبِرْ»، فَأَدْبَرَ؛ ثُمَّ قَالَ لَهُ: «اقْعُدْ»، فَقَعَدَ؛ ثُمَّ قَالَ لَهُ: «انْطِقْ»، فَنَطَقَ؛ ثُمَّ قَالَ لَهُ: «اصْمُتْ»، فَصَمَتَ؛ ثُمَّ قَالَ: «مَا خَلَقْتُ خَلْقًا أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْكَ وَلَا أَكْرَمُ، بِكَ أُعْرَفُ، وَبِكَ أُحْمَدُ، وَبِكَ أُطَاعُ، وَبِكَ آخُذُ، وَبِكَ أُعْطَى، وَإِيَّاكَ أُعَاتِبُ، وَلَكَ الثَّوَابُ، وَعَلَيْكَ الْعِقَابُ، وَمَا أَكْرَمْتُكَ بِشَيْءٍ أَفْضَلَ مِنَ الصَّبْرِ.»

«الْحَكِيمُ، عَنِ الْحَسَنِ قَالَ: حَدَّثَنِي عِدَّةٌ مِنَ الصَّحَابَةِ»

Lemmâ halakallâhu'l-akle kâle akbil fe akbel sümme kâle lehû edbir fe edber sümme kâle lehû ik'ad fe kaad sümme kâle lehû intık fe natak sümme kâle lehû ismüt fe samet sümme kâle mâ halaktü halkan ehabbe ileyye minke ve lâ ekramu bike u'rafu ve bike uhmedü ve bike utâu ve bike ûhuzü ve bike u'tî ve iyyâke eâtibü ve leke's-sevâbü ve aleyke'l-ikâbü ve mâ ekramtüke bi-şey'in efdale mine's-sabri'l-hakîmu.

Mâ halaktü halkan ehabbe ileyye minke ve lâ ekramu. “Ey akıl! Ben bana senden daha sevgili ve daha değerli bir şey yaratmadım.”

Allah'ın yarattığı şeylerin en kıymetlisi bu hadîs-i şerîfe göre akıldır.

Allahu Teâlâ hazretleri sebebini beyan ediyor, Peygamber Efendimiz hadiste naklediyor:

Bike u'rafu. “Ben seninle bilirim.”

Allahu Teâlâ hazretleri akıl ile bilinir. Akıl sahipleri şu kâinatın nizamının nâzımını anlar. Sebeplerin müsebbibini sezer. Hareketlerini, muharrikini anlar. Akıl sahibi illetlerin ûlâsını bilir. Akıl için.

Ve bike uhmedü. “Seninle metholunurum.”

“Methedilecek zât olduğumu, nimetlerin sahibi olduğumu insan aklıyla anlar da bana hamd ü senâ eder, beni metheder.”

Aklın hedefi Allah’ı bilmek, Allah’ın bize verdiği nimetlere hamd etmek, şükretmek. Akıl vermiş, sıhhat vermiş, güneş vermiş, hürriyet vermiş, Kur’an vermiş, Ramazan vermiş, iman vermiş, eş vermiş, çoluk çocuk vermiş... Saymakla bitiremeyiz ki! Göz vermiş, kulak vermiş, el vermiş. Asil bir hayat, tatlı bir mâzi vermiş. Anlımız açık elhamdülillah.

Ve bike utâu. “Akıl ile itaat olunurum.”

Allah’a itaat etmeyen aptal, zavallı, akli kıt bir insan; içki içiyor, kumar oynuyor, hırsızlık ediyor, arsızlık yapıyor... Neden? Akli yok! Akli olsa hiç yapar mı? Kâinatın sahibine bu yapılır mı? Kendisini yaratana, kendisine bu nimetleri verene bu yapılır mı? Akılla itaat olunur.

Ve bike ûhuzü ve bike u’tî. “Seninle alırım seninle nimetleri ihsan ederim.” *Ve iyyâke eâtibü ve leke’s-sevâbü ve aleyke’l-ikâbü.* “Senin ile kulları hesaba çekerim. İyi işler yapmışlarsa sevap veririm. Kötü işler

yapmışlarsa ikaba mâruz kılarım.” *Ve mâ ekramtüke bi-şey’in efdale mine’s-sabri’l-hakîmu.* “Ve ey akıl! Sana sabırdan daha güzel bir şeyle ikramda bulunmadım.”

Buradan da anlaşılıyor ki aklın yanı sıra insanların sabırlı olması lazım. İlmi araştırmak için sabır lazım. Cahilâne bir sert çıkış yapmaması için sabır lazım. Allah’ın yolunda yürümek için sabır lazım. Her şeyde!

İslâm’ın bu özellikleri İslâm’ı, ilme mahiyeti itibariyle sımsıkı bağlıyor. Onun için İslâm’ın ilimden ayrılması mümkün değil. Kitaplarda okuyoruz. Avrupalılar derlermiş ki, Avrupalı alim, atom alimi, fizik kimya alimi; “Laboratuvarıma girdiğim zaman din kitabımın kapağını kapatırım. İncil’i kapatırım. Kiliseye gittiğim zaman da laboratuvarımı unuturum. Dinî [duygulara] dalarım.” demiş.

Neden?

c. **Moris Bükey (Maurice Bucaille)**

Arada tezat var; seziyor da ondan! Seziyor. Biliyorsunuz Profesör Maurice Bucaille İstanbul’a da geldi. Kendisi daha henüz müslüman olmadan Tevrat’ı, İncil’i, Kur’an’ı ve ilmi; bu üçünün arasında, ilimle bunlar arasındaki münasebeti incelemiştir. Maurice Buca-

ille diyor ki; “Daha ilk sayfada İncil’in ve Tevrat’ın verdiği bilgilerin ilimle çatıştığını gördüm. Daha ilk sayfasında, Tekvin bâbında çatışma başladı ve devam etti. Baktım ki tahrifata uğramış. Ama Kur’ân-ı Kerîm; neresini incelediysem hiçbir bakımdan benim bildiğim ilmî hakikatlere zıt değil, aykırı değil, karşı değil, muhalif değil, muarız değil. Ve gördüm ki bizim 1400 yıl sonra öğrendiğimiz bazı hakikatleri Kur’ân-ı Kerîm 1400 yıl önceden bildirmiş. Hak kelâm olmasaydı bildirebilir miydi?” Maurice Bucaille böyle diyor. Kendisini gördük. Yıldız Sarayı’na geldi, orada konferansını dinledim.

İlim ile İslâm’ın temelde mayalarında benzeşme, yakınlık bu esaslardan geliyor. Ayrıca Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Efendimiz ve tabii daha önce Kur’ân-ı Kerîm’in âyetleri ilmi methediyor, ilmi teşvik ediyor. Alimi alkışlıyor, talebeyi de alkışlıyor çünkü ilerinin alimidir. Öğretmeyi ve öğrenmeyi teşvik ediyor. Bunlar hakkında o kadar şaşırtıcı, o kadar memnun edici, o kadar alimleri talebeleri sevinçten sevince sürükleyici malzeme var ki elimizde, hepsini saymaya imkân yok. Zaten bilirsiniz. Fakat ben bir-

kaç tanesinde numune olmak üzere elbet okumak zorundayım. Çünkü İslâm'da ilmin payesinin yüksek olduğunu, derecesinin yüksek olduğunu anlatmak durumundayım. Kur'ân-ı Kerîm'inde Allahu Teâlâ hazretleri buyuruyor ki;

Bismillâhirrahmânirrahîm.

﴿وَإِذَا قِيلَ انشُرُوا فَانشُرُوا يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ﴾

*Ve izâ kîle'nşüzû fe'nşüzû yerfeillâhu'l-
lezîne âmenû minküm ve'l-lezîne ütû'l-ilme
deracâtin.*¹ "Allahu Teâlâ hazretleri sizden iman edenleri ve kendilerine ilim verilmiş olanların derecesini yüceltir, yükseltir."

İlmin mertebesinin yüksekliğine şahit olan âyetlerden birisi. Alim ile alim olmayan, vasat, cahil bir mü'min arasında çok büyük derece farkları vardır. Alim ancak şehidlerle ölçülüyor ve şehidlerden de üstün geliyor. Alimin mürekkebi şehidin kanıyla ölçülüyor. Mücahid ve şehid; Allah yolunda şehid olmuş. Allah yolunda her şeyini vermiş. Cennetin

¹ 58/Mücâdele, 11

kapısına alim ile mücahid geldiği zaman hangisi önce girecek?

Allahu Teâlâ hazretleri şehide soruyor:

“Sen ne yaptın?”

“Yâ Rabbi! Senin yolunda cihad ettim, şehid oldum.”

“Peki niye?”

“Şehidliğin sevabını bildiğim için yâ Rabbi!”

“Şehidliğin sevabını kimden öğrendin?”

“Alimden öğrendim.”

“O halde alim girecek!” diyor. Önce alim girecek. Çünkü hayra delalet eden onlar olmuş oluyor. Hadîs-i şerîfte Peygamber Efendimiz buyuruyor ki;

«الْعِلْمُ حَيَاةُ الْإِسْلَامِ، وَعِمَادُ الْإِيمَانِ. وَمَنْ عَلَّمَ عِلْمًا
أَنْمَى اللَّهُ لَهُ أَجْرَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ تَعَلَّمَ عِلْمًا،
فَعَمِلَ بِهِ، كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يُعَلِّمَهُ مَا لَمْ يَكُنْ
يُعَلِّمُهُ. أَبُو الشَّيْخِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ.»

*el-İlmü hayâtü'l-islâmi ve imâdü'l-îmâni
ve men alleme ilmen enmallâhu lehû ecrâhu
ilâ yevmi'l-kiyâmeti ve men tealleme ilmen*

fe amile bihi kâne hakkân alellâhi en yüallimehu mâ lem yekün ya'lemuhu.

el-İlmü hayâtü'l-islâmi. “İlim İslâm’ın hayatıdır, canlılığıdır.”

Sıradan bir şey değil, detay değil. İlmin ruhudur, canıdır.

Ve imâdü'l-îmâni. “Dinin direğidir.”

Üstümüzdeki kubbe şu direkler, sütunlar olmasaydı kurulabilir miydi? Din, ilimle ayakta durur.

Ve men alleme ilmen enmallâhu lehû ecrahu ilâ yevmi'l-kıyâmeti. “Kim bir ilim bilirse o bildiğinin sevabını Allah olduğu gibi tutmaz, kıyamete kadar nemâlandırır.”

İlmin sevabı kabarır, taşar, büyür, artar artar artar... Durduğu gibi durmaz.

Ve men tealleme ilmen fe amile bihî. “Kim bir ilim öğrenirse ve ilmiyle âmil olursa, bildiğini tatbik ederse Allah onu cennetine sokar.” *Kâne hakkân alellâhi en yüallimehu mâ lem yekün ya'lemuhu.* “Allah’ın üzerine onun bilmediği öteki şeyleri de öğretmek hak olur.”

Buradan da bilmediği ilimlerin yolunu müslümanlara göstermiş oluyoruz. Bildiğini tatbik edeceksin, yaşayacaksın; Allah sana

bilmediğın ilimlerin kapısını açacak. Haktır, vecibedir, mecburîdir. Allahu Teâlâ hazretleri o kapıyı açacak sana. Eğer yeni ilimler öğrenmek istiyorsan, kâinatın esrarına sahip olmak istiyorsan bildiğini tatbik edeceksin. Bildiğini tatbik etmeyene ötekisini vermezler.

«الْعِلْمُ مِيرَاثِي وَمِيرَاثُ الْأَنْبِيَاءِ قَبْلِي. فَمَنْ كَانَ يَرِثُنِي فَهُوَ مَعِي فِي الْجَنَّةِ. أَبُو نُعَيْمٍ، عَنْ أُمِّ هَانِيَةَ»

el-İlmü mîrâsü'l-enbiyâi kablî. Fe men kâne yerisünî fe hüve maî fi'l-cenneti.

Başka bir hadîs-i şerîfte Efendimiz buyruyor:

el-İlmü mîrâsü'l-enbiyâi kablî. “İlim benim mirasımdır ve benden önceki peygamberlerin mirasıdır.” *Fe men kâne yerisünî fe hüve maî fi'l-cenneti.* “Kim bana vâris olursa sıradan bir vâris olmaz. Cennette de benimle beraber olur. Benim vârisim cennette benden ayrı olmaz. Cennette de benimle beraber olur.”

Peygamberler mal mülk bırakmazlar. İlim bırakırlar. İlminde vârisi alim olur. Onun için;

el-Ulemâu veresetü'l-enbiyâ. "Alimler peygamberlerin varisidir."

«الْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ، يُحِبُّهُمْ أَهْلُ السَّمَاءِ،
وَتَسْتَغْفِرُ لَهُمُ الْحَيْتَانُ فِي الْبَحْرِ إِذَا مَاتُوا إِلَى يَوْمِ
الْقِيَامَةِ. أَبُو نَعِيمٍ، وَالِدَيْلَمِيُّ، وَابْنُ النَّجَّارِ، عَنِ
الْبُرَّاءِ.»

el-Ulemâu veresetü'l-enbiyâ yuhibbuhüm ehlü's-semâi ve testağfiru lehümü'l-hîtânü fi'l-bahri izâ mâtû ilâ yevmi'l-kıyâmeti.

Yuhibbuhüm ehlü's-semâi. "Gökteki varlıklar, sema ehli onları, alimleri sever."

Melekler, adını bildiğimiz bilmediğimiz, görünen görünmeyen varlıklar, hepsi!

Ve testağfiru lehümü'l-hîtânü fi'l-bahri. "Denizdeki balıklar bile onlara istiğfar eyler."
İzâ mâtû ilâ yevmi'l-kıyâmeti. "Hayatı boyunca değil, öldükten sonra kıyamet gününe kadar devam eder."

"Allah ona rahmet eylesin. Allah onu affeyesin. Allah onun derecesini arttırsın..." diye denizdeki balıklar, gökteki varlıklar,

kuşlar, ağaçlar, çiçekler, böcekler alimin duacısı olur.

İnsanın her şeyi bırakıp ilme koşması lazım. Neymiş öteki şunu satmak bunu almak vs. Teşviki görüyorsunuz.

«مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ، وَيُلْهِمَهُ
رُشْدَهُ. طَب، عَنِ مُعَاوِيَةَ؛ حَل، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ.»

*Men yuridillâhu bihi hayran yüfekkihhu
fi'd-dîni ve yülhimhu ruşdehu.*

*Men yuridillâhu bihi hayran yüfekkihhu
fi'd-dîni.* “Allah kimin hayrını dilerse ona ikramda ihsanda bulunmak dilerse onu dinde alim kılar, bilgili kılar, cahillikten kurtarır, fakih kılar.” *Ve yülhimhu ruşdehu.* “Hak yolu ona gösterir. Sırat-ı müstakîmi ona gösterir. Doğru yolu ona belirtir.”

Tabii böylece hayırlara erer. Buharî'nin Müslim'in hadîs-i şerîfidir.

İlk anlayış ile, üstünkörü bir bakışla ibadet, insana daha üstün gelir. Namaz kılıyor, oruç tutuyor, hacca gidiyor, tesbih çekiyor, sadaka veriyor, zekât veriyor diye ibadet insana üstün gelir. Fakat bahis konusu olan, mukayese edilecek olan ilim olunca ilim, iba-

detten üstündür. İlim, ibadetten üstündür. Peygamber Efendimiz buyuruyor ki;

«أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ طَلَبُ الْعِلْمِ. الدَّيْلَمِيُّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ.»

Efdalü'l-ibâdeti talebü'l-ilmî. “İbadetin en üstün derecesi, en üstünü, en faziletlisi ilim yoluna koşmak, ilim öğrenmektir.”

d. İlim Amelden ve Cihaddan Hayırlıdır

«الْعِلْمُ خَيْرٌ مِنَ الْعَمَلِ»

el-İlmü hayrun mine'l-ameli. “İlim amelden daha hayırlıdır.”

Oturup tatbikatla vakit geçireceğine git-sin bir şeyler okusun öğrensin, ilmini arttırsın.

«الْعِلْمُ أَفْضَلُ مِنَ الْعَمَلِ، وَخَيْرُ الْأَعْمَالِ أَوْسَطُهَا، وَدِينُ اللَّهِ تَعَالَى بَيْنَ الْقَاسِي وَالْغَالِي، وَالْحَسَنَةُ بَيْنَ السَّيِّئَتَيْنِ لَا يَنَالُهَا إِلَّا بِاللَّهِ، وَشَرُّ السَّيْرِ الْحَقُّقَةُ.»

هب، عَنْ بَعْضِ الصَّحَابَةِ.»

el-İlmü efdalü mine'l-ameli ve hayru'l-a'mâli ev setuhâ ve dînullâhi teâlâ beyne'l-

kâsî ve'l-ğâlî ve'l-hasenetü beyne's-seyyieteyni lâ yenâlühâ illâ billâhi ve şer-ru's-seyri'l-hakhatü.

el-İlmü efdalü mine'l-ameli ve hayru'l-a'mâli ev setuhâ. "İlim amelden daha hayırlıdır."

مَنْ تَعَلَّمَ بَابًا مِنَ الْعِلْمِ عَمِلَ بِهِ أَوْ لَمْ يَعْمَلْ بِهِ، كَانَ
أَفْضَلَ مِنْ صَلَاةِ أَلْفِ رَكْعَةٍ، فَإِنْ هُوَ عَمِلَ بِهِ أَوْ عَلَّمَهُ،
كَانَ لَهُ ثَوَابُهُ وَثَوَابُ مَنْ يَعْمَلُ بِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ.
خط، وَابْنُ النَّجَّارِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ.

Men tealleme bâben mine'l-ilmî amile bihi ev lem ya'mel bihi kâne efdale min salâti elfi rak'ati fe in hüve amile bihi ev allemehu kâne lehû sevâbühu ve sevâbü men ya'melü bihi ilâ yevmi'l-kıyâmeti.

Men tealleme bâben mine'l-ilmî amile bihi ev lem ya'mel bihi. "Kim ilimden bir bölüm öğrenirse ister o öğrendiğiyle amel eylesin ister onu tatbik etmesin."

Öğrenmesi dolayısıyla mükâfatı nedir? Daha tatbik etmeye vakit olmadan, daha tatbik etmemiş bile olsa öğrenmesiyle ilimden bir bölüm öğrenmesiyle eline ne geçer?

Kâne efdale min salâti elfi rak'ati.

“1000 rekât namazdan daha sevaplı olur.”

Bilmiyorum hiç Berat gecelerinde filan 100 rekât filan namaz kılmaya kalkıştınız mı? İnsan tamamlayamaz.

“İlimden bir bölüm öğrenmek 1000 rekât namaz kılmaktan daha kendisine fazilet kazandırır, sevap kazandırır.”

Mesela oturuyoruz, bir bölüm öğreniyoruz. İlmin faziletini öğreniyoruz: Bu nice nice ibadetlerden üstün!

Ve in hüve amile bihi ev allemehû. “Eğer bir de öğrendiğini tatbik ederse, ilmini tatbik ederse ve başkasına öğretirse...”

“Gel bakalım, otur şuraya; benim zamanım müsait, senin de müsait. Yaz tatili geldi. Bak ben şunları biliyorum, oku öğren...”

Kane lehû sevabuhu. “O adamın o hayırları öğrendikten sonra yaptığı hayırların hepsinin sevabı bu öğretime de verilir; ondan bir şey eksilmeden!”

Ve sevâbü men ya'melü bihi ilâ yevmi'l-kıyâmeti.

Bundan sonra çok hayırlar yaparsınız. Kur'an'ı öğrenirsiniz, tatbik edersiniz, söylersiniz, cihad edersiniz, emr-i mâruf yaparsınız,

nehy-i münker yaparsınız, kesenin ağzını açıp hayırlar, sadakalar yaparsınız... Yaşadım ben! Yaşadım, çünkü hep sizin sevaplarınızdan hiçbir şey eksilmeden!

Ben bunları kimden öğrendim?

İmam Gazâlî'den öğrendim, filanca alimden öğrendim, filanca müfessirden öğrendim. Zaten ona sevabı gidiyor. Ben bunu size söylerken zaten sevabı ona gidip duruyor.

Allah hiçbirimizi ilimden koparmasın, ayırmasın.

Rütbetü'l-ilmî ale'r-rüteb.

İnsan ağa olur, paşa olur, reisicumhur olur, beynelmilel şeylerin başına geçer vs. ama ilim rütbelerin en üstünüdür!

**

«الْغُدُوُّ وَالرَّوَّاحُ فِي تَعْلِيمِ الْعِلْمِ أَفْضَلُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ
الْجِهَادِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ. أَبُو مَسْعُودٍ، وَابْنُ النَّجَّارِ، عَنِ
ابْنِ عَبَّاسٍ.»

*el-Ğudüvvü ve'r-ravâhu fî ta'lîmi'l-ilmî
efdalü indallâhi mine'l-cihâdi fî sebîlillâhi.*

el-Ğudüvvü ve'r-ravâhu fî ta'lîmi'l-ilmî.

“İlim öğretmek konusunda sabah akşam gitmek gelmek...”

Sabah çantasını alıyor, ilim öğrenmeye veya öğretmeye gidiyor. Akşam ilmi bitirdi, dönüp geliyor.

Efdalü indallâhi mine'l-cihâdi fî sebîlillâhi. “Gitmek gelmek Allah *celle celâlüh* katında, nazarında cihaddan daha üstündür.”

Cihaddan daha üstündür. Cihadda can gidiyor, mal gidiyor. Allah yolunda ilim öğrenmek için sabah gitmek, akşam gelmek cihaddan üstündür.

Saniyorum ki üniversitedeki kardeşlerimize, lisedeki, ortaokuldaki kardeşlerimize bizim ilk derste ilmin bu hadîs-i şerîflerle bize bildirilen faziletini öğretmemiz gerekiyor ki dersten kaçmaya kalkmasın, ilmi ucundan kenarından tutmasın, ite kaka çalışmasın, sıfır almasın, hocaya karşı gelmesin, derste dalga geçmesin!.. İlk önce bunu öğretmemiz lazım, öyle anlaşılıyor.

«تَعَلَّمُوا الْعِلْمَ، فَإِنَّ تَعْلِيمَهُ لِلَّهِ خَشْيَةٌ، وَطَلَبُهُ عِبَادَةٌ،
وَمُذَاكَرَتُهُ تَسْبِيحٌ، وَالْبَحْثُ عَنْهُ جِهَادٌ. خَطُّ، عَنْ
مُعَاذٍ. وَفِيهِ كِنَانَةُ بْنُ جَبَلَةَ ضَعِيفٌ؛ وَالِدَيْلَمِيُّ،
وَزَادٌ: وَتَعْلِيمُهُ لِمَنْ لَا يَعْلَمُهُ صَدَقَةٌ، وَبَذْلُهُ لِأَهْلِهِ
قُرْبَةٌ، لِأَنَّهُ مَعَالِمُ الْحَلَالِ وَالْحَرَامِ، وَمَنَارُ سَبِيلِ
الْجَنَّةِ، وَالْأَنْبِيَاءِ فِي الْوَحْشَةِ، وَالصَّاحِبُ فِي
الْوَحْدَةِ، وَالْمُحَدِّثُ فِي الْخَلْوَةِ، وَالِدَلِيلُ عَلَى
السَّرَائِ وَالضَّرَائِ، وَالسِّلَاحُ عَلَى الْأَعْدَاءِ، وَالزَّيْنُ
عِنْدَ الْأَخْلَاءِ، وَالْقُرْبُ عِنْدَ الْغُرَبَاءِ. يَرْفَعُ اللَّهُ بِهِ
أَقْوَامًا، فَيَجْعَلُهُمْ فِي الْجَنَّةِ قَادَةً؛ وَرَوَاهُ ابْنُ لَالٍ،
وَأَبُو نَعِيمٍ، بِطَوْلِهِ، عَنْ مُعَاذٍ مَوْقُوفًا.»

*Teallemu'l-ilme fe-inne ta'lîmehu lillâhi
haşyetün ve talebehu ibâdetün ve müzâkiran-
tehu tesbîhun ve'l-bahse anhu cihâdün.*

*Ve ta'lîmehu li-men lâ ya'lemuhu sade-
katün. Ve bezlehu li-ehlihi kurbetün le-
ennehû meâlimu'l-halâli ve'l-harâme ve
menâru sebîli'l-cenneti ve'l-enîsü fi'l-vaşseti*

ve's-sâhibu fi'l-vahdeti ve'l-muhaddisü fi'l-halveti ve'd-delîlü ale's-serrâi ve'd-darrâi ve's-silâhu ale'l-a'dâi ve'z-zeynü inde'l-ahillâi ve'l-kurbu inde'l-ğurabâi. Yerfeullâhu bihi akvâmen fe yec'alühüm fi'l-cenneti kâdeten.

Bir hadîs-i şerîf rivayet edilmiş ki her cümlesi bir inci, pırlanta gibi! Peygamber Efendimiz;

Teallemu'l-ilme fe-inne ta'lîmehu lillâhi haşyetün. “İlim öğreniniz. Çünkü bunun başkalarına öğretilmesi haşyettir.” buyuruyor.

Bu yaptığı iş haşyet sahibi bir kulun kazandığı sevabı kazanmaya vesiledir.

Ve talebehu ibâdetün. “Bu ilim öğrenmek, talep etmek, talebe olmak, peşine düşmek ibadettir.” *Ve müzâkiratehu tesbîhun.* “Karşılıklı müzâkere etmek tesbih-tir.”

“Şu şöyleydi bu böyleydi, o alim böyle dedi. Bu meselenin kenarı nedir köşesi nedir?..” *Sübhânallah, elhamdülillah, Allahu ekber, lâ ilâhe illallah* ve sâire demek gibi bir sevaptır.

Ve'l-bahse anhu cihâdün. “İlmi gidip araştırmak, gizli hakikatleri araştırma yap-

rak ortaya çıkartmak cihaddır. Araştırma yapıp ilmî hakikatleri ortaya koymak cihaddır.” diyor Peygamber Efendimiz.

Bir başka alimin kitabında bu hadisin devamında Efendimiz buyurmuş ki; *Ve ta'limehu li-men lâ ya'lemuhu sadekatün.* “Bilmeyenine öğretilmesi sadakadır.”

Alim onu öğretti mi sadaka vermiş gibi sevap kazanır.

Ve bezlehu li-ehlihi kurbetün. “Ehil olan talebeye, ilim anlayabilecek kıvamda olan liyakatli kimseye bunun bol bol verilmesi Allah'a kurbiyettir.”

“Gel evladım! Bende ne ilim varsa bütün hayatım boyunca öğrendiğim şeyleri senin göğsüne devretmek istiyorum. Sende kabiliyet var. İyi insansın, gel...” diye onu vermek, Allah'a kurbiyettir, Allah'a yakınlaşma vesilesidir.

Le-ennehû meâlimu'l-halâli ve'l-harâme. “Çünkü dinin haramları helâlleri ilimle bilinir.” *ve menâru sebîli'l-cenneti.* “Cennet yolunun ışıklarıdır ilimler.”

Karanlıkta insan yol yürüyemez. İlimle yol yürüyecek. Tehlikesini görecek, uçurumunu görecek, kıvrımını görecek, virajını göre-

cek, yolda kazaya uğramadan menzili maksûduna varacak. Işık, ilim.

Ve'l-enîsü fi'l-vahşeti. “İlim yalnızlıkta arkadaştır. Ünsiyet edilen bir varlıktır.” *Ve's-sâhibu fi'l-vahdeti.* “Tek başına kaldığı zaman bir insanın arkadaşıdır.” *Ve'l-muhaddisü fi'l-halveti.* “Yalnız kaldığı zaman sohbetdaşdır.” *Ve'd-delîlü ale's-serrâi ve'd-darrâi.* “İyi hâllerde, sevinçli zamanlarda, kötü hâllerde sıkıntılı durumlarda kılavuzdur.” *Ve's-silâhu ale'l-a'dâi.* “İlim düşmana karşı silahtır. Her yeriyle silahtır.”

Diyorlar ki;

Tevânâ buved terk-i dâna buved. “Kim bilgili olursa o kuvvetli olur.”

Muhterem kardeşlerim!

İlim aynı zamanda silahtır. Eğer biz hür yaşamak istiyorsak da ilme sımsıkı sarılacağız.

Ve's-silâhu ale'l-a'dâi. “Düşmana karşı silahtır.” *Ve'z-zeynü inde'l-ahillâi.* “İlim, dostların yanında ziynettir.”

Alim olunca giyime kuşama lüzum yok. En büyük ziynet onun yanında demek, herkes sever, beğenir, hayran kalır. Çünkü ilim ziynettir.

Ve'l-kurbu inde'l-ğurabâi. “İnsan ilim sayesinde diyâr-ı gurbette olsa kendi memleketinden daha rahat eder. İsterse diyâr-ı gurbette olsun.”

“Alime gurbetlik yoktur.” diyor büyükle-
rimiz. Alime gurbet olmaz. Sıkıntı çekmez ki!
İki sözüden, üç sohbetinden kelimesinden
alim olduğunu anlarlar. Ellerin üstünde
tutmak az gelir de başlarının üstüne tac eder-
ler. Nereye giderse gitsin, dünyanın neresine
giderse gitsin!

*Yerfeullâhu bihi akvâmen fe yec'alühüm
fi'l-cenneti kâdeten.* “Bu ilim sayesinde Allah
bazı insanları, toplulukları yükseltecek ve
onları cennette efendiler edecek. Yüksek
rütbeli kimseler edecek.”

Allah cümlemizi onlardan eylesin. Dinle-
yen söyleyen âciz naçiz kardeşlerimizle he-
pimizi o zümreye dâhil eylesin.

Her şeyi ölçüsüyle söylemek gerektiği
için bir hususu belirtelim:

“İlim, amelden üstün! Peki, hep ben
ilimle meşgul olayım hiç amel etmeyeyim...”

Yağma yok, tembellik yok, kaçma kena-
ra! Çünkü amel etmeden, tatbikat yapmadan
olmayacağından biliyoruz. Ne zaman hangisi

önemli? Bunu da dinimiz, hadîs-i şerîfler bildirmiş.

Peygamber Efendimiz bir hadîs-i şerîfinde buyurmuş ki;

«إِنَّكُمْ قَدْ أَصْبَحْتُمْ فِي زَمَانٍ كَثِيرٍ فُقَهَاؤُهُ، قَلِيلٌ
خُطَبَاؤُهُ، قَلِيلٌ سُؤَالُهُ، كَثِيرٌ مُعْطَوُهُ. الْعَمَلُ فِيهِ خَيْرٌ
مِنَ الْعِلْمِ؛ وَسَيَأْتِي عَلَيْكُمْ زَمَانٌ قَلِيلٌ فُقَهَاؤُهُ، كَثِيرٌ
خُطَبَاؤُهُ، كَثِيرٌ سُؤَالُهُ، قَلِيلٌ مُعْطَوُهُ. الْعِلْمُ فِيهِ خَيْرٌ
مِنَ الْعَمَلِ. طَب، عَنْ حِزَامِ بْنِ حَكِيمٍ بْنِ حِزَامٍ، عَنْ
أَبِيهِ؛ طَب، وَابْنُ عَسَاكِرَ، عَنْ حِزَامِ بْنِ حَكِيمٍ، عَنْ
عَمِّهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَعْدِ الْأَنْصَارِيِّ.»

Inneküm kad asbahtüm fî zemânin kesîrin fukahâuhu kalîlin hutabâuhu kalîlin sü'âlûhu kesîrin mu'tûhu. El-amelü fîhi hayrun mine'l-ilmî ve se-ye'tî aleyküm zemânün kalîlün fukahâuhu kesîrun hutabâuhu kesîrun sü'âlûhu kalîlün mu'tûhu. El-ilmu hayrun mine'l-ameli.

Inneküm kad asbahtüm fî zemânin kesîrin fukahâuhu. “Ey ashabım! Siz şimdi

öyle bir zamandasınız ki dinî ilmi yüksek olan kimseler çok.”

Sahabî hepsi, her birisi yıldız!

Kalîlin hutabâuhu kalîlin sü'âlühu kesîrin mu'tûhu. “İlmi arayan isteyen az. Çünkü biliyor herkes öğrenmiş. İsteyen, soru soranlar az, verecek olanlar çok.”

Kime sorsan cevap verirler.

el-Amelü fîhi hayrun mine'l-ilmi. “O halde bu zamanda salih amel işlemek, koşturmak, iş yapmak; ilimden daha hayırlıdır.”

Çünkü iş yapmak lazım. İşler, çalışmakla olur, ter dökmekle olur, gayret sarf etmekle olur. Kenarda hep nazariyatla meşgul olmakla olmaz. İnsanın aklı ince olacak, pazısı kuvvetli olacak. Neden? Yük kaldıracak, kazma sallayacak. Düşmana vurduğu zaman devirmesi lazım. İşin pratiği lazım.

Aynı hadîs-i şerîfin devamında Peygamber Efendimiz buyuruyor ki;

Ve se-ye'tî aleyküm zemânün kalîlün fukahâuhu kesîrun hutabâuhu. “Sizin başınıza öyle bir zaman gelecek ki şartlar değişecek, dini bilenler azalacak. Dinî mesele soran insanlar çok olacak.”

Âcizane birkaç camide konuşma yapıyorum. Vaaz bitiyor. Vaazdan daha fazla uzun sürecek kâğıt yığılıyor önüme, soru soruyorlar. “Şu şöyle mi? Bu böyle mi? Şu şöyle mi? Bu böyle mi?..” Kâğıtlar yığılıyor önüme!

Kalîlün fukahâuhu kesîrun hutabâuhu.
“Soru soranlar çok, cevap verebilecek ehil insanlar az.”

el-İlmu hayrun mine’l-ameli. “Bir zaman gelecek, işte o zaman ilme koşturmak, öteki işlerin hepsinden önce geliyor.”

Demek ki İslâm akıl mantık, hikmet dindir. Her şeyi yerli yerinde yapma dinidir. Zamana göre, ihtiyaca göre tavır ortaya konuluyor.

Bizim zamanımız hangisidir?

İkinci zamandır. Biz şu anda ilme koşuyoruz. Hakkı, gerçeği, doğruyu öğrenmeliyiz. Çünkü her şey çarpıtılıyor, her şey saptırılıyor, her şey ters gösteriliyor. Haramlar helal gibi gösteriliyor. Kötüler alkışlanıyor. İyiler paralanıyor. İyi insanlar ayakaltında, kötü insanlar makbul. Gemisini yürüten kaptan! Haram yiyenler Mercedeslerle geziyor. Namuslular [perişan] oluyor... Cahil! Cehalet yaygın! O halde ilme koşturacağız. Allah’ın

dinini öğreteceğiz. Allah'ın sevaplarını öğreteceğiz. Allah'ın cezalarını ikablarını öğreteceğiz.

Bu insanlar böyle giderse hâlleri ne olur? Cahillik çok yaygın! Haramlar yeniliyor, helaller aranmıyor. Bir şey buldu mu haram mı helal mi demeden hop yutuyor.

“İyiler tamamen yok!” demiyorum. Birisi çocuğunun altın küpesini kaybetmiş. Bana; “Helal mal, nerede olsa gelir.” diyor. Kendi bulunduğu şehirden bir başka yere gitmişler. Orada kaybetmiş. Neden sonra “Geldi, altın küpenin teki yine geldi.” diyor. İyi insan olmasa gelir mi? Cebine atar. Bulduğu şeyin sahibini aramış aramış aramış. O şehre kadar gelmiş. Vermiş. İyiler var.

İyiler var ama kötüler de var. Nispeti ne? O istatistiği yapılmıyor. O istatistiği yapmıyoruz. İyiler mi daha çok kötüler mi daha çok? Keşke iyiler çok olsa ama belli olurdu. Baktığımız zaman belli olurdu, iyiler çok olsaydı belli olurdu. Devlet dairelerinde çalışan kardeşlerimiz bilirler. Piyasada olanlar bilirler. Kime itimat edersin? Senet alıyorsun, senet alsan bile senedin kıymeti yok. Cahillik yaygın. O halde ilme koşturmamız gerekiyor.

Muhterem kardeşlerim!

İslâm bu hükümlere sahiptir. Çok hadisler var. Yüzlerce, binlerce hadis, delil, hüccet ve burhan söyleyebilirim. Lüzum yok. İslâm ilmi takviye etmiş, alkışlamış, teşvik etmiş. İlme en büyük sevabı vermiş, en büyük payeyi vermiş. Alimi en yüksek mevkie çıkartmış ve cemiyetin hakiki idarecisini alimler yapmış.

Neden?

Yol gösterecek, doğruyu eğriyi gerçeği onlar öğretecek diye!

Peki, acaba ümmet bu nasihatleri tutmuş mu, acaba tutmuşlar mı? Acaba bu sözler havada mı kalmış, tatbik edilmiş mi?

Mükemmel tatbik edilmiş! Mükemmel tatbik edilmiş! Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Efendimiz'in zamanında Medine-i Münevvere'de okuma yazma bilenlerin sayısı parmakların sayısından azmış. Ayak parmaklarını da kastediyorum. On yedi tane filan diyorlar, yirmiden az. Hatta bir kabile reisi şair geliyor da Peygamber Efendimiz de ona müslüman olduğu için bir berat veriyor. Yazılı bir şey. Almış eline, evirmiş çevirmiş. Ne ya-

zıyor acaba diye ters tutmuş yüz tutmuş. Medine-i Münevvere çarşısına dalmış.

“Var mı şunu okuyacak?”

Okutacak bir insan bulamamış. Peygamber Efendimiz’in *sallallahu aleyhi ve sellem* peygamberliğe, İslâm’ı öğretmeye başladığı zamanki Medine-i Münevvere’de durum bu!

Sonra ne oldu?

Sonra İslâm, ilimlerin hepsini aldı. Çin’de de olsa aldı. Hint’te de olsa aldı. Hepsini geliştirdi. Dünyanın çehresi değişti, ilmin seviyesi değişti. Dünyanın yaratıldığı zamandan Peygamber Efendimiz’in çağına kadarki ilimler bir tarafa konulsa ondan sonraki ilmin öbür taraftaki inkişafıyla kıyas kabul etmeyecek kadar cüzî kalır.

İslâm ilmi aldı, ilim bayrağını aldı, çok yükseklere götürdü, çok yükseklere dikti. İslâm çok büyük zirveleri fethetti.

Nasıl yaptı?

İşte bu şevk ile yaptı, bu zevk ile yaptı. Allah’tan ecrini sevabını bekleyerek yaptı. Hatta Avrupa’nın aydınlanması müslümanlardandır. Avrupa’daki Rönesans, İspanya’daki, Sicilya’daki, Tunus’taki, Mısır’daki müslümanlardandır. Onlar oraya talebe gönderir-

lerdi. İsveç kralı, İspanya'daki müslümanlara genç kızları ve erkekleri gönderiyor ve rica ediyor: "Efendim, size bunları gönderiyorum. İstedığınız gibi terbiye edin..." İlim o zaman İslâm ülkelerindeydi. En büyük hakîmler, en büyük alimler oralarda yetişiyordu. Hâlâ Doğu'da Batı'da namları yürüyor.

Nasıl bir zihniyetle ilmin peşinden koştuklarını bir iki misal ile söylemek uygun olur. *İlim Uğrunda* diye Abdulfettah Hocaefendi bir eser yazmış. Türkçe'ye de tercüme edildi. Orada bunun çok misalleri var.

Müslümanlar ilme nasıl çalışmışlar, ilmi nasıl almışlar yüceltmişler? Bunu gösterecek bir numune olduğu için size naklediyorum. Hafız Yakub b. Süfyan el Fesevî, hicrî 277 yılında vefat etmiş bir kimseymiş. Müslüman alimlerinden bir numune. Ben gözlerim yaşarak okudum. Bu hafız Yakub; "30 seneyi ilim için ilim toplamak için yolculukla geçirdim." diyor. Hafızlığı Kur'an ezberlemesinden değil, ilim payesi olarak hafızlık.

"30 sene ilim yolculuğuyla ömür geçirdim. Yolculuğumda harçlığım azaldığı zaman geceleri yazı yazıp harçlığımı temin ederdim." diyor. Yazı kıymetli ya, bir kitabı yaza-

cak, yazan adam da ona biraz para verecek, harçlık sahibi olacak. Adam ticaret yapmıyor. Dükkân çalıştırmıyor. Dünya işine dalmış değil. İlimle meşgul. Harçlık lazım olduğu zaman geceleri yazı yazarak onu sağlarmış. Yine ilimle ilgili ama bir kitabı istinsah ediyor. Onu istinsah eden kimseden ücretini alıyor, hattatlık ücretini alıyor. Yine ilimle ilgili! Ne insanlar geçmiş. “Geceleri yazı yazıyor, gündüzleri de okuyordum.” diyor. Kendisi anlatıyor.

“Bir gece oturmuş, lamba ışığında yazı yazmaktaydım. Mevsim kıştı. Gözlerim o kadar yoruldu ki birden görmez oldum.”

Gözlerine karasu inmiş. Artık karasu mu derler nasılsa, o bir hastalıktır galiba, gözü görmez olmuş.

“Dünya etrafımda kararıverdi. Hiçbir şey görmez hâle geldim diyor. Bunun üzerine gurbette memleketimden uzak kalacağımdan ve ilim tahsilinden mahrum olacağım için ağlamaya başladım. Gurbette kalacağım, benim gibi âmâyı kendi memleketime kim götürecektir. İşte buralarda diyâr-ı gurbette kalacağım ve ilim öğrenmekten mahrum kalacağım diye ağlamaya başladım. Ağladım ağladım

ağladım... Uyku bastı, uyumuşum. Rüyamda Hz. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i gördüm. Buyurdu ki; 'Ey Yakub! Niçin ağlıyorsun?' 'Yâ Resûlallah! Gözlerimin görmesini kaybettiğimden dolayı kaçırdığım şeylere üzülüp ağlıyorum.' Rüyada Peygamber Efendimiz; 'Bana yaklaş.' buyurdu. Yaklaştım. Bir şeyler okuyup mübarek ellerini gözlerime sürdü. Uyandım. Baktım ki görüyorum. Derhal yazı malzememi aldım. Nüşhamı yazmaya devam ettim." diyor.

Böyle çalıştılar. Gözlerini kaybedinceye kadar, gözlerini kaybedinceye kadar ilim yolunda ömürlerini telef edinceye kadar şevk ile aşk ile çalıştılar. Çok büyük eserler, çok muhteşem eserler ortaya koydular.

Bizim Anadolu'daki Osmanlı ecdadımızın gelişmesi de ilim sayesinde oldu. Bu camiler cahillikle yapılır mı? Bu kubbeler bu kadar zaman durur mu? Denizin kenarında yapıyorlar, duruyor. Her şeyleri güzel; bir çini yapıyorlar, çiniyi biz bugün yapamıyoruz. Süleymaniye Camii'nin çinilerini, içindeki renkleri biz bugün veremiyoruz. Çünkü fırına girdiği zaman yanıyor. Kırmızı renk bozuluyor. O bozulmayan kırmızı rengi bulamıyoruz.

Pîrî Reis, Amerika'nın kutuplara kıyılarını haritasına işlemiş. İlimde onlar da çok ileri gittiler. İlimde ileri gittiler. İlimden mahrum kaldıktan sonra gerilediler. Düşmanlarımızla yarış hâlindeyiz biz. Düşmanlarımız ile yarış hâlindeyiz. Biz düşmandan geri kaldığımız zaman tepeler. Nasıl Fatih Sultan Mehmed Han gemileri karadan kaydırdı ise, nasıl havan topunu icat ettiyse, nasıl hiçbir ordunun yıkıp geçemediği surları şahî toplar ile dar-madağın edip de cebren aldıysa bu beldeyi fethettiyse biz de zamanımızın ilmini en mükemmel tarzda almalıydık. Alamadık. Alamayınca askerlerin karşısında onların ordularının silahlarının karşısında gerilemeye başladık. Alta düştük. Alta düştükten sonrada ezildikçe ezildik. Bugüne kadar geldik.

İlimle yükseldik. İlimdeki öncülüğümüzü kaybettiğimiz için geriye düştük. Yine yükselmemiz ilimle olacak. Bundan sonraki yükselmemiz de ilimle olacak.

Allah cümlemize din için, ümmet için, onlara nusret için aşk ile şevk ile ilmin her dalında geceli gündüzlü mübarek bir sa'y u gayret ile çalışmayı nasip eylesin.

İslâm'da ilim konusunu tamamlarken bir noktayı da söylemek lazım: Şimdi herkes; "Ben üniversitede botanik profesörüyüm. Ben üniversitede su yapıları kürsüsü profesörüyüm. Barajlar profesörüyüm. Ben üniversitede fizikçiyim..." diye "İlim adamıyım, yaşadım!" filan diyebilir. Bir noktayı belirtmemiz lazım. Bir noktanın üstüne bastıra bastıra bastıra bir hakikati dile getirmemiz lazım. İlim, imansız olursa sıfır! Kıymeti yok! Bu dünyada kıymeti var. Bu dünyada kıymeti var ama bu dünyanın kıymeti yok zaten! Ahiretin ebedî hayatında kıymeti yok.

İlmi ile amel etmediği zaman da alim o ilminden bir fayda görmez. Alim, ilmini tatbik edecek. Biliyor, biliyor tatbik etmiyor. Mum gibidir. Kendisi yanıyor, başkalarını aydınlatıyor. Kendisi amel etmiyorsa kendisi eriyor, yok oluyor, başkalarını aydınlatıyor.

Peygamber Efendimiz *sallallahu aleyhi ve sellem* buyuruyor ki; "İlim ana hatlarıyla iki çeşittir."

«الْعِلْمُ عِلْمَانِ. فَعِلْمٌ ثَابِتٌ فِي الْقَلْبِ، فَذَاكَ الْعِلْمُ
النَّافِعُ، وَعِلْمٌ فِي اللِّسَانِ، فَذَاكَ حُجَّةٌ اللَّهُ عَلَى عِبَادِهِ.
أَبُو نَعِيمٍ، عَنْ أَنَسٍ.»

*el-İlmü ilmâni fe ilmün sâbitün fi'l-kalbi
fe zâke'l-ilmü'n-nâfiu ve ilmün fi'l-lisâni fe
zâke hucetullâhi alâ ibâdihi.*

*el-İlmü ilmâni. "İlim iki tanedir." Fe il-
mün sâbitün fi'l-kalbi. "Bir tanesi gönle yer-
leşmiştir. İnsanın gönlünde karar kılmıştır."
Fe zâke'l-ilmü'n-nâfiu. "İşte faydalı ilim bu-
dur."*

İnsanın içine işleyecek ilim. Alim olduğu
gönlüne yerleşmiş olmasıyla belli olacak.
Faydalı ilim budur.

*Ve ilmün fi'l-lisâni. "Bir ilimde vardır ki
dildedir."*

Adam çok şeyler biliyor. Akşamlara kadar
konuşuyor. Dilinde bin bir hüner, bin bir şey...

*Fe zâke hucetullâhi alâ ibâdihi. "Bu,
sahibi aleyhine Allah indinde delil olacak."*

İlmiyle âmil olmadığı için vebal!

Muhterem kardeşlerim!

Onun için bir şeyi öğrenince tatbik edin!
Bir hadis duydunuz ki şunu yapmak sevaptır.

Hemen onu unutmadan tatbik edin ki Allah ilmiyle âmil olanlardan eylesin ve bilmediklerinizi de size öğretsin.

«أَشَدُّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَالِمٌ لَمْ يَنْفَعَهُ عِلْمُهُ.
طب، عد، هب، عن أبي هريرة.»

Eşeddü'n-nâsi azâben yevme'l-kıyâmeti âlimün lem yenfa'hu ilmuhu. “İnsanların âhi-rette Allah nazarında en hor olup da en çok azaba uğrayacakları, uğrayanı; ilminden fayda görmemiş olan alimdir.”

İlmi kendisine yaramamış. Doğru yola girmemiş. Allah'ın istediği kul olamamış. Allah'ın rızasını kazanmayı becerememiş. Ben bunun neresine alim diyeyim. Allah'a kendisini sevdirememiş. Allah'a iyi kul olamamış. Kıymeti yok.

e. En Yüksek İlim Marifetullah'tır

Muhterem kardeşlerim!

Onun için asıl ilim, en yüksek ilim, işin can alacak noktası mârifetullahtır, Allahu Teâlâ hazretlerini bilmektir. Takvâdır. Samimi, ihlâslı dindarlıktır. Peygamber Efendimiz bunu ifade eden çok hadîs-i şerîfler buyurmuştur. Bir tanesi şu:

«مَنْ بَرَّتْ يَمِينُهُ، وَصَدَقَ لِسَانُهُ، وَاسْتَقَامَ قَلْبُهُ،
وَعَفَّ بَطْنُهُ وَفَرَجُهُ، فَذَٰكَ مِنَ الرَّاسِخِينَ فِي الْعِلْمِ.
ابْنُ جَرِيرٍ، وَابْنُ أَبِي حَاتِمٍ، طَب، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ،
وَأَنَسٍ، وَأَبِي أَمَامَةَ، وَوَاثِلَةَ مَعًا.»

Men berret yemînühu ve sadeka lisânühu ve'stekâme kalbühu ve affe batnühu ve fercühu fe zâke mine'r-râsihîne fi'l-ilmî.

Men berret yemînühu. “Her kimin ki yemini doğruysa...”

Yalan yere yemin etmiyor. Doğru konuşuyor. *Ve sadeka lisânühu.* “Dili hiç yalan söylemiyorsa, doğru sözlüyse...” *Ve'stekâme kalbühu.* “Kalbi doğru müstakim ise, eğri büğrü değilse, kin vs. gütmüyorsa...” *Ve affe batnühu ve fercühu.* “Karnı ve tenasül aleti afif ise; midesine haram lokma yemiyorsa, kuşağını nâmahreme çözüp zina etmiyorsa...” *Fe zâke mine'r-râsihîne fi'l-ilmî.* “İşte bu kişi ilimde çok ileri gitmiş sağlam insanlardan sayılır.”Buradan anlaşılıyor ki ilim insanı ahlâk sahibi edecek, takvâ sahibi edecek, hâl sahibi edecek. Faydalı, iyi insan edecek. Güzel huylu insan edecek. Bu olmadığı zaman

ondan fayda yoktur. Onun için cennete cahil de girecek. Bugünkü mânasıyla cahil sayılan insan girecek. Ama cahil değil; bak, Allah'ın rızası yollarını biliyor. Haram yemedi, kötü söylemedi. Yalancı şahitlik etmedi. Kimsenin kalbini incitmedi. Çok şey biliyor, onlar bilgi değil mi? Onlar da bilgi! Onları bildiği için o cennete girecek. Cahil de girer ahmak da girer. Dünya işinde her işe girmiş, hepsinde zarar etmiş bir insan. Ama kalbi temiz. Girecek cennete! Ötekisi cin fikirli ama ahlâkı güzel değil. O girmeyecek. Onun için ilmin bu tarafına, ahlâk tarafına, takvâ tarafına bütün gücümüzle dikkat etmeliyiz. Yüklenmeliyiz. Allahu Teâlâ hazretleri bizi ilmi gönlüne yerleşenlerden, ahlâkını değiştirip de güzel huylu edenlerden, kâmil insan olanlardan eylesin.

f. **Böbürlenmek İçin İlim Öğrenenin Durumu**

İlim başkalarına fiyaka satmak için, başkalarına övünmek için öğretilirse o da vebaldir. Peygamber Efendimiz *sallallahu aleyhi ve sellem* buyuruyor ki; "Kim ki ilmi alimlere böbürlenmek için öğreniyorsa, meclislerde cahil ayaktakımıyla münâkaşa etmek için öğ-

reniyorsa cennetin kokusunu duymaz.” Mak-sadı fenâ! İlim öğreniyor. İlim, bilgi var ama niyeti hak niyet değil, salih niyet değil.

Bir başka hadîs-i şerîf:

«مَنْ طَلَبَ الْعِلْمَ لِيَمَارِي بِهِ السُّفَهَاءَ، أَوْ يُكَاثِرَ بِهِ الْعُلَمَاءَ، أَوْ يَصْرِفَ بِهِ وَجُوهَ النَّاسِ إِلَيْهِ، فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ. أَبُو نُعَيْمٍ فِي «الْمَعْرِفَةِ»، كَر، عَنِ
أَنْسٍ»

Men talebe'l-ilme li-yümâriye bihi's-süfehâe ev yükâsira bihi'l-ulemâe ev yasrife bihi vücûhe'n-nâsi ileyhi fe'l-yetebevve' mak'adehu mine'n-nâri.

Men talebe'l-ilme li-yümâriye bihi's-süfehâe. “Münâkaşa etmek için ilim öğreniyorsa...” *Ev yükâsira bihi'l-ulemâe.* “Alimlere karşı ‘Ben senden daha çok şey biliyorum, görüyor musun, işte senden üstünüm...’ diye böbürlenmek için öğreniyorsa...” *Ev yasrife bihi vücûhe'n-nâsi ileyhi.* “İnsanların yüzlerini kendisine çevirmek için öğreniyorsa...”

“Alkışlasınlar, sevsinler diye veyahut zengin insanlar etrafıma toplansın da ben de

rahat edeyim diye, eşrafı etrafına toplamak için ilim öğreniyorsa...”

Fe'l-yetebeve' mak'adehu mine'n-nâri.

“Cehennemde yerini hazırlasın!” diyor.

İslâm güzeldir. İslâm hiçbir şeyi gözden kaçırmaz. Huyu güzel olmadıktan sonra sadece bilgi yığınının faydası yoktur. Allahu Teâlâ hazretleri bizi sevmediği her türlü hâl, huy ve sıfattan pâk eylesin. Bizi sevdiği her türlü hâl, huy, sıfat, ahlâk ve ilme sahip eylesin. İlmimiz ile rızasını kazanmayı, ömrümüzde salih ameller işleyip Allahu Teâlâ hazretlerinin kullarına faydalı olmayı nasip eylesin. Cennetini cemâlini kazanmayı nasip eylesin. Yolunda dâim, zikrinde kâim eylesin. Allah hepinizden razı olsun. Dünya ve âhiretin bildiğimiz bilmediğimiz her türlü hayırlarına erdirsin. Dünya ve âhiretin her türlü şerlerinden korusun.

Prof. Dr. Mahmud Es'ad COŞAN
9 Ramazan 1406 / 17.05.1986
İstanbul

[Bütün DİĞER ÇEŞİTLİ KONUŞMALAR'A PDF olarak ulaşmak için tıklayınız.](#)

